
Jovana Matejić

Šta znači biti (ne)vaspitan pas: Antropološka analiza ljudsko-životinjskih odnosa u procesu vaspitavanja pasa

U ovom istraživanju bavila sam se odnosima između pasa i njihovih vlasnika i vlasnica, konkretno procesom vaspitavanja pasa sa stanovišta antropologije ljudsko-životinjskih odnosa. Terensko istraživanje vršeno je u 3 kućkarske zajednice na prostoru Banovog brda u Beogradu, tokom septembra i oktobra 2014. godine. Opservacijom sa participacijom u ovim zajednicama, pokazano je da rasa psa igra važnu ulogu u procesu vaspitanja pasa. Cilj rada je da ukaže na to kako proces vaspitavanja pasa kao kulturni proces nalikuje na rodnu performativnost o kojoj piše Džudit Batler (Batler Dž. 2001. Tela koja nešto znače. Beograd: Samizdat B92). U tom smislu, ponudila sam paralelu i između pseće rase i pola, koji se posmatraju kao idealne konstrukcije (set karakteristika koji se vezuje za interpretaciju biološkog pojma rase pasa ili pola), kojima se ne mora nužno težiti, ali koje određuju performativnost. Vaspitanjem se psu nameće performativnost rase, kao i težnja ponašanju koje se percipira kao prihvatljivo, te sam se posvetila i vlasničkim predstavama o dobrom ili lošem psećem ponašanju. U radu sam pokušala da pokažem i kojim putem se konstruiše identitet pas-vlasnik, koji podrazumeva povezanost ponašanja psa i njegovog vlasnika, kao i vlasničkim shvatanjima pasa kao osoba i aktivnih učesnika u ljudsko-životinjskom odnosu.

Uvod

Kućkarske zajednice predstavljaju male, neformalne zajednice vlasnika/ca pasa koji istovremeno izvode (šetaju) svoje pse. Ovakve zajednice pružaju višestruke beneficije: psi se socijalizuju, fizički su aktivni i vlasnici/ce međusobno razmenjuju iskustva. Participirajući u tri različite kućkarske zajednice u istom vremenskom periodu, tokom intervjuva, ali i opservacijom ispitanika/ca i njihovih pasa, primetila sam kako se vaspitanje pasa izdvojilo kao česta i značajna tema međusobnog razgovora i značajna stavka u njihovim odnosima sa ljubimcima.

*Jovana Matejić
(1998), Beograd,
Osiječka 29, učenica
2. razreda XIII
beogradske gimnazije*

*MENTOR: Sonja
Žakula, MA,
Etnografski institut
SANU, Beograd*

Diskutujući o vaspitanju svojih ljubimaca, moji sagovornici/ce govorili su i o metodama vaspitanja, psećoj rasi, individualnom psećem identitetu i dobro ili loše vaspitanim psima, na taj način povezujući različite aspekte ovog procesa. Ono što se posebno izdvojilo kao karakteristike nevaspitanog psa su: glasno lajanje, napadanje, trčanje bez dozvole i agresivna interakcija sa drugim psima. Suprotno tome, idealna konstrukcija dobro vaspitanog psa podrazumeva da je ljubimac: miran, poslušan i neagresivan, što se primarno odnosi na prevenciju neželjenog psećeg ponašanja. Odgovornost za neprimereno ponašanje pasa se u ovim zajednicama pripisuje vlasnicima. Različiti aspekti procesa vaspitanja pasa doveli su me do novih istraživačkih pitanja, poput individualnog identiteta psa, zajedničkog identiteta psa i vlasnika/ce, kao i ideja o prihvatljivom i neprihvatljivom psećem ponašanju.

U ovom istraživanju potrudicu se da ponudim odgovore na dva osnovna istraživačka pitanja koja se tiču toga na koji način (kojim praksama i u odnosu na koje faktore) se konstruiše ideja o dobro ili loše vaspitanom psu, kao i na koji način rasa psa figurira u kućarskom diskursu o vaspitanju.

U radu ću razmatrati i međusobno konstituisanje pseće rase i kategorije vaspitanog ili nevaspitanog psa. Takođe, posvetiću se i odnosu pas-vlasnik u procesu vaspitanja, odnosu psa sa drugim članovima porodice, kao i idejama o tome šta čini vlasnicu/ka psa. Dodatno, baviću se i pitanjem psećeg agresivnog ponašanja.

U teorijskom okviru osloniću se na pojedine antropološke i sociološke radove o ljudsko-životinjskim odnosima, kao i na rodne studije, koje zauzimaju značajno mesto u ovom radu. Antropološki tekstovi Barbare Noske *The Animal Question in Anthropology: A Commentary* (1993) i Moli Mulin *Animals and Anthropology: Society and Animals* (Mullin 2002) utemeljivali su još mladu disciplinu ljudsko-životinjskih odnosa, teorijski se baveći legitimnošću njenog naučnog izučavanja. Sanja Miklin, hrvatska antropološkinja, se u diplomskom radu *Cujo in the Family: Owning an Aggressive Dog in the Contemporary United States* (2012) služila etnografijom kao i autoetnografijom u cilju dekonstrukcije kategorije agresivnog psa. O uticaju bliskih vlasničko-psećih odnosa na konstruisanje individualnog identiteta psa, piše sociolog Klinton Sanders u studiji *Action speak louder than words: close relationship between humans and nonhuman animals* (2003). Teorijski koncepti Džudit Batler izneti u delu *Tela koja nešto znače* (2001) pokazali su se kao veoma korisni. Iako se autorka ovog dela ne bavi ljudsko-životinjskim odnosima, primeniću njene koncepte pola i rodne performativnosti na kategoriju rase i na proces vaspitavanja pasa.

Cilj rada je da utvrdi na koji način se konstruiše slika o dobro ili loše vaspitanom psu, da ukaže na percepciju veze između rase psa i vaspitanja, kao i uticaj rase na kategorizaciju pasa na dobro ili loše vaspitane. Pored toga, u radu će biti reči o tome kako vlasnici/e pasa shvataju identitet svog psa, na koji način ga konstruišu, kao i o tome u kojim situacijama dolazi do intersekcije psećeg i vlasničkog identiteta.

Teorijsko-metodološki okvir

U antropologiji, životinje su dugo bile predstavljane kao pasivni objekti i mašine kojima čovek utiskuje neko kulturno značenje. Samim tim, one nisu dobijale status subjekta, to jest aktera u ljudsko-životinjskim odnosima, koji su predstavljani kao jednosmerni (Žakula 2010: 9-12). Postojala je tradicija jasne distinkcije između pojmova čoveka i životinje, ljudskosti i životinjskosti, kulture i prirode. Životinje su bile percipirane kao esencijalno druge i drugačije i kao takve, bivale su zanemarene na antropološkoj akademskoj sceni uz argumentaciju da su one polje istraživanja prirodnih nauka poput: zoologije, etologije, veterine i tako dalje (Noske 1993: 185-186). Zamku posmatranja životinja isključivo u utilitarističkom kontekstu, isticale su autorke Mulin i Noske, koje insistiraju na percepciji životinja kao aktivnih učesnika ili aktera u ljudsko-životinjskim odnosima (Mullin 2002: 387-393 i Noske 1993 185-190). Ovakav pristup zastupao je i Sanders, koji smatra da ljudsko-životinjski odnos može biti kvalitetan, intenzivan i dugotrajan, samim tim sličan međuljudskim bliskim odnosima. (Sanders 2003: 405-406). Klinton Sanders u svom radu diskutuje o vlasničko-psećim interakcijama u kojima vlasnici/ce konstruišu individualne identitete svojih ljubimaca. Kada govori o identitetu, on preuzima Goffmanovu definiciju, koja ga određuje kao socijalnu kategoriju sačinjenu od karakteristika koje se smatraju glavnim i suštinskim u određenoj situaciji, pomoću kojih akteri daju smisao sebi, i/ili drugim akterima (Goffman 1967a: 57, prema Sanders 2003: 409). Interakcije između pasa i ljudi specifične su po tome što podrazumevaju odnos između vrsta. U tom smislu, ljudi shvataju pse kao predstavnike svoje vrste, o kojima imaju određenu kulturno konstruisanu predstavu (npr. psi su lojalni, dok su nasuprot njima, mačke ne mogu trenirati). Sanders nikako ne gleda na vlasničko poimanje psećeg identiteta kao na reducionističko. Naprotiv, on ističe da „identitet kategorije” (identitet koji podrazumeva odlike vrste, rase) predstavlja samo bazu za proces konstruisanja individualnog identiteta pasa. Jedan od ključnih indikatora ovog procesa je oslovljavanje pasa imenom, čime se psu daje status osobe, člana porodice i „posebnog prijatelja” (Sanders 2003: 409-411). Autor u svom radu ukazuje i na obrnut proces, tj. uticaj ljubimca na percepciju identiteta vlasnika/ce. Osim što posedovanje psa može simbolisati ekonomski status i način života vlasnice/ka psa, ono takođe omogućava formiranje zajedničkog identiteta vlasnika i psa. Ovaj zajednički identitet, ili kako ga autor naziva „couple identity” podrazumeva da se stvara veza između ljudskog i psećeg ponašanja, kao i identiteta, što u zavisnosti od situacije može biti poželjno ili nepoželjno (Sanders 2003: 411-413).

Osnovu teorijsko-metodološkog okvira za ovo istraživanje će činiti koncepti rodne performativnosti i pola Džudit Batler, savremene filozofkinje, koja se bavi rodnim studijama. Autorka u knjizi *Tela* koja nešto znače (2001) iznova promišlja kategorije roda, pola i tela, kao i njihovo međusobno konstituisanje. Počinjući od preispitivanja već postojećih teorija, ona odbacuje koncept pola kao isključivo biološke kategorije, kao i roda kao isključivo društvene konstrukcije koja je nametnuta telu kao pasivnom

prostoru. U tom smislu, Batlerova jasno kritikuje percepciju prirode kao nečeg neaktivnog što dobija značenje tek u kontekstu kulture. Ona insistira na prevazilaženju dihotomije prirode i kulture i posvećuje se njihovom razmatranju kroz prizmu međusobnog konstituisanja (Batler 2001: 13-17). Autorka diskutuje o polu kao o idealnoj konstrukciji koja se reguliše diskursom, koji je dominantno heteronormativan, tj. izražena je dihotomija polova uz obaveznu težnju isključivo jednom. Moć diskursa ogleda se u repetitiji određenih praksi, kojima se rod performira nasilno i neprekidno. Performans je nasilan zato što nije hotimičan čin, a neprekidan zato što konstantno performiramo svoj identitet ponavljanjem naučenih praksi. Performiranje roda ne mora biti izričita težnja polu, ono može značiti i odstupanje od tih normi (Batler 2001: 13-19). Neprekidnim citiranjem praksi otvara se mogućnost uvođenja novih normi koje nisu prisutne ili koje su zanemarene u dominantnom diskursu. Ovu pojavu Džudit Batler definiše kao subverzivnost (*Ibid.* 135-136). Autorka napominje da je pol norma, kao i deo regulatorne prakse koja ima moć da proizvodi i/ili razgraničava tela. U tom smislu, materijalizacija tela je proces koji se vremenom stabilizuje i proizvodi granicu, postojanost i površinu koju nazivamo materijom. Materijalnost se uobličuje i održava materijalizacijom regulativnih normi – pola (*Ibid.* 22-33). Preciznije, materijalizacijom tela i repetitijom diskursa konstruišemo pol, normativnu kategoriju, na osnovu koje konstruišemo rod performirajući ga (*Ibid.* 27-29).

Iako se moje istraživanje nije fokusiralo na seksualnost, gorenavedene koncepte dovedu u paralelu sa procesom vaspitanja pasa i rasom pasa. Kučkarske zajednice, u kojima sam sprovodila najveći deo terenskog istraživanja, se najpodobnije mogu definisati pomoću Fajnovog (Fajn 1987, prema Antonijević 2006: 125-126) koncepta idiokulture. To su male zajednice (svi njihovi članovi se lično poznaju), koje imaju svoj sistem vrednosti, verovanja, ponašanja kao i kolektivni identitet (Antonijević 2006: 127-130). Kučkarske zajednice se stoga mogu posmatrati kroz prizmu idiokultura, budući da se njihovi članovi međusobno poznaju, dele kolektivni identitet kučkara, kao i određena shvatanja vezana za ponašanje pasa, o čemu će biti reči kasnije u radu.

Tema kojoj su svi kučkari i vlasnici pasa posvećivali pažnju je vaspitanje pasa, koje će u radu biti dovedeno u korelaciju sa konceptima pola i rodne performativnosti Džudit Batler. Vaspitanje je neophodno razmotriti i kao čin instrumentalnog učenja, pošto je većina mojih ispitanika/ca insistirala na ovom metodi, koji je zasnovanog na zakonu efekta. Ovaj zakon, koji je ustanovio američki psiholog Torndajk (Torndajk 1898, prema Radonjić 1985: 89-91) fokusira se na posledice ponašanja ljudi i životinja. Ako određena radnja dovodi do zadovoljenja potreba (npr. sitosti), ona će biti usvojena, a u suprotnom, biće eliminisana iz ponašanja psa. Instrumentalnim učenjem, životinja uspostavlja vezu između svog ponašanja i posledica tog ponašanja (Radonjić 1985: 89-91).

Kada govorimo o instrumentalnom učenju kao o metodi učenja psa željenom ponašanjem, neophodno je detaljnije objasniti šta se pod željenim ponašanjem podrazumeva. Sanja Miklin između ostalog predlaže

koncept „pseće kulture“ (dog culture) koji podrazumeva niz normi, praksi i pravila kojima se određuje poželjna komunikacija i ophođenje pasa. Auktorka smatra da su pravila ponašanja antropomorfizovana, čime se omogućava jednostavnije učešće pasa u (ljudskom) društvu. Pseća kultura dovodi do paradoksalnih standarda, koji sa jedne strane definišu psa kao životinju, ali opet iziskuju interpretaciju psećeg ponašanja u odnosu na ljudsko ponašanje i aktuelne društvene norme, koje u svom radu Sanja Miklin naziva zapadnjačkim (Miklin 2012: 18-20).

Sanja Miklin (2012: 35-36) piše i o popularnom pristupu vaspitavanju pasa koji se oslanja na ideju o „čoporskoj hijerarhiji“. Ona pod ovim podrazumeva da se pas poistovećuje sa idejom o divljem vuku u čoporu, koji ukoliko se ne pripitomi, ostaje dominantan. Pripitomljavanje se u ovom kontekstu svodi na vaspitanje, koje ima za cilj da potčini psa vlasniku/ci, koji/a će samim tim preuzeti ulogu „alfa mužjaka“. Ukoliko ne dođe do uspostavljanja ovakvog odnosa, prema ovom pristupu pas će postati dominantan i samim tim potencijalno agresivan.

U okviru „pseće kulture“ kao širokog spektra društvenih normi, auktorka daje posebnu pažnju samom konceptu agresivnog ponašanja koje je definisano kao svako abnormalno ispoljavanje agresije psa. Pod abnormalnim ispoljavanjem agresije smatra se ono koje je nepoželjno, nekontrolisano i potencijalno opasno po ljude i druge životinje. Ona razmatra i uticaj ovako okarakterisanog psećeg ponašanja i na pseće vlasnike/ce, tj. ispituje promenu njihovog socijalnog statusa (Miklin 2012: 39-46).

Intervjui koje sam vršila sa članovima/cama kućarskih zajednica bili su polustrukturirani, većinom individualni. Moji sagovornici i sagovornice bili su različitog starosnog doba (20-70 godina), roda, stepena obrazovanja i imali/le su pse različitih rasa. Ukupan broj intervjuisanih ispitanika/ca je 14. Psi mojih ispitanika bili su isključivo ljubimci, tj. psi za društvo, te nisam razmotrila percepciju agresivnosti pasa kod vlasnika/ca pasa čuvara. Neophodno je istaći da su u skladu sa ličnim preferencijama mojih sagovornika/ca, kao i osnovnim etičkim postulatima u antropološkim istraživanjima, u radu sva imena promenjena, uključujući i imena pasa. U razgovoru sam se fokusirala na sledeće teme: razlog posedovanja psa, izbor rase, proces vaspitanja psa.

Opis građe i analiza

Kućarske zajednice

U cilju boljeg razumevanja odnosa između pasa i njihovih vlasnika/ca, priključila sam se različitim kućarskim zajednicama na prostoru Banovog brda. Sam pristup kućarima/kama, nije mi predstavljao poteškoću, jer sam i pre istraživanja bila članica nekih zajednica, koje su generalno veoma otvorene za pridošlice. Participacija i opservacija u uobičajenim aktivnostima bile su mi olakšane, s obzirom na to da sam sa sobom vodila svog psa, Megi. Same tri zajednice su po načinu funkcionisanja veoma slične i pre svega se organizaciono razlikuju po prostornom rasporedu i po vremenskim

intervalima tokom kojih su aktivne. Prva kučkarska zajednica imala je neformalno određeno vreme sastanka u 6 ujutru, dok su ostale imale fleksibilnije vreme, koje je bilo stvar dogovora vlasnika/ca. Ono što izdvaja prvu zajednicu je prostorna i vremenska ograničenost, zato što se kučkari/ke sastaju u dvorištu jedne osnovne škole. Ostale dve zajednice nalazile su se u gornjem delu „velikog” parka na Banovom brdu i na skućenoj travnatoj površini između zgrada. Tokom sastanaka, kučkari/ke su grupisani/e u jednom delu prostora, najčešće odvojeno od pasa. Odnosi između kučkara/ki mogu varirati od poznavanja do intimnosti, ali generalno gledano, bazirani su na samoj činjenici posedovanja pasa. Na pitanje koliko se druži sa drugim kučkarima, moji ispitanici odgovaraju:

„Ja pre nisam toliko komunicirao sa ljudima dok nisam njega dobio [psa Rokija, rase staford]. Krene ona priča: E, koliko je star? [...] Naravno, hteo sam da dobijem što više informacija, nisam bio iskusan. Gledao sam ljude koji imaju normalne pse. Prikupljao sam njihove savete.”

„Mi kučkari, imamo specifične teme za razgovor. Mnogo imate prilika da upoznajete ljude.”

„Uglavnom se ranije nisam družio sa obrazovanim ljudima, bio sam blejač u kraju. Kučkari su drugačiji: prirodnost, ljudskost i spremnost da prihvate neke obaveze.”

Uzevši u obzir da se u kučkarskim zajednicama svi vlasnici međusobno poznaju, da dele određene stavove o neprihvativom ponašanju pasa (što će kasnije biti detaljnije objašnjeno), kao i da se kolektivno identifikuju kao kučkari, možemo na njih gledati kao na jedan tip idiokultura (Antonićević 2006: 127-130)

Metode vaspitanja

Među aktuelnim temama razgovora kučkara poput sporta, ličnog života, politike, brige o psima i sterilizacije, izdvaja se i proces vaspitanja pasa. Vaspitavanje je bez izuzetka instrumentalnog tipa, ili kako to moji sagovornici/e nazivaju „po sistemu nagrade i kazne”. U zavisnosti od dobrog ili lošeg izvršenja naredbi ili trikova ili fizioloških potreba na željenom mestu, psi bivaju nagrađeni ili kažnjeni. Fizičko kažnjavanje psa u svim kučkarskim zajednicama predstavlja se kao prihvatljivo i neophodno u većini slučajeva. U dominantnoj ideji o „čvrstom” vaspitanju, fizičko kažnjavanje (udaranje psa koje ne može da mu nanese povredu) je sinonim za vaspitanje. Kada je objašnjavao metod vaspitanja, jedan ispitanik izjavio je sledeće:

„U početku sam bio malo stroži, jer je takva rasa, a isto je bio sistem nagrade i kazne, mada je uglavnom dobijao batine... Ne izživljavanje, nego vaspitavanje. Sad sam zadovoljan njim.”

„Ja sam ga tako vaspitao, nije on slučajno ispao ovakav. Kad god zareži dobije batine, vremenom mu uđe u glavu”

Iako je ređe, verbalno kažnjavanje i nagrađivanje može biti zastupljeno u određenim situacijama. To se najčešće manifestuje pokudama ili ignorisanjem psa od strane svih članova porodice (naročito vlasnika/ce), ili

pohvalama poput „Dobar pas!”. Sledeći odgovor ilustruje ignorisanje kao vrstu kazne:

„Jednom je bežala po parku i cela porodica ju je ignorisala. To je najgora kazna, jer nije deo čopora.”

Iz prethodnog opisa procesa vaspitanja, može se zaključiti da je sama metoda vaspitavanja ista i da variraju isključivo vrste kažnjavanja i nagrađivanja. Međutim, relevantno pitanje za ovaj rad je: Da li je cilj vaspitavanja pasa, kao i koncept prihvatljivog ponašanja pasa (pseća kultura) podjednako homogen poput metode?

Pseća kultura

Kada kućkarke/i govore o nevaspitanju svojih ljubimaca, one/i ističu poslušnost kao ključni problem. Na pitanje šta za njih znači nevaspitan pas, moji ispitanici odgovaraju:

„Da ne sluša vlasnika. Da ne možeš da utičeš na njegovo ponašanje, da ti on ne da na njega utičeš.”

„Da je konfliktan, da neće da dođe... Mora da se zna ko je gazda!”

Specifičnim vaspitanjem i nametanjem autoriteta, većina vlasnika/ca želela je da osigura poslušnost svog psa, samim tim i njegovu potčinjenost. Objasnjavajući ponašanje svog psa, moj sagovornik tvrdi:

„Bio je nervozniji, ali sam mu ubio to. Imao je taj neki agresivni nastup. On je alfa mužjak, ali mojom bolesnom nežnošću sam mu to ubio.”

Ovakav pristup vaspitavanju pasa, kakav je opisala i Sanja Miklin (2012: 35-36), podrazumeva dominaciju vlasnika u odnosu na psa, koji se poput divljeg vuka pripitomljava u procesu vaspitavanja. Argumentujući nužnost ovakvog odnosa, moji sagovornici ukazuju na potencijalno ugrožavajuće situacije po psa, koje bi na ovaj način mogle biti sprečene. Npr. trovanje psa može se sprečiti ukoliko se kontroliše pseći unos hrane, istrčavanje na ulicu i povreda kolima uslovno rečeno se može preventirati ukoliko je pas „potčinjen” vlasniku/ci i ukoliko vlasnik/ca kontroliše kretanje psa. Na pitanje da li je vaspitavala svog psa, moja sagovornica odgovara:

„Jesmo, iz razloga što nam je prethodni pas poginuo. Laki je bio zvanično prvi pas, bio je nestašan, otrgao se sa povoca i pobeo mom bratu. To je bio najgorih sedam dana... Rešili smo da uzmemo novog psa. Kodi je Lakijev brat. I onda smo mi njega iz straha krenuli da vaspitavamo. Videla si i sama da je Kodi mnogo mnogo poslušan pas. On je bukvalno dar u odnosu na Lakija koji je bio nestašan. Kodi je sam po sebi izuzetno miran pas, nikada neće krenuti da trči, a da ne pogleda gde smo mi. U samom procesu vaspitanja bili smo stroži prema njemu, baš iz straha da se tragedija ne ponovi. Jednom je bilo dovoljno da mu kažeš da nešto ne radi i on bi te poslušao.”

Takođe, argument koji je vlasnicima/ama pasa bio podjednako bitan, vezuje se za nešto što Miklinova naziva „kulturom pasa” (Miklin 2012: 10-11). Naime, pod ovim Miklinova podrazumeva sve one radnje koje se odnose na narativ o dobro vaspitanom psu. Ovim delom vaspitanja, pseće ponašanje se antropomorfizuje u cilju što jednostavnijeg učešća pasa u

zapadnoj kulturi. Na primer, psu se zabranjuje da laje glasno, da vrši nuždu na određenim mestima, da šeta ispred vlasnika, da iskazuje seksualni nagon i pre svega, psu se ne toleriše agresivno ponašanje. Na pitanje šta je dobro vaspitan pas, ispitanik odgovara:

„Koji sluša, lepo hoda ulicom. Naš je sve super, ali voli da šeta ispred nas.”

Pseća rasa

Izdvojila bih dva tipa shvatanja odnosa rase i vaspitanja koja su se javila kod mojih ispitanika/ca. Prvi, koji je karakterističan za vlasnike/ce pasa, rasom psa opravdava njegove mane ili neadekvatno ponašanje. Milovan, vlasnik bigla, opisao je svoju kugu kao izuzetno glupu i neposlušnu. Dodao je da je ona pas sa pedigreeom, što znači da je ona „reprezentativna” predstavnik svoje rase i da je neposlušnost karakteristika svih biglova. Kada sam zamolila ispitanika (vlasnika samojedera) da mi opiše ponašanje svog psa, izjavio je sledeće:

„On [ispitanikov pas Miki] se u većini slučajeva poklapa sa njegovom rasom. Konkretno, samojed je dosta svojeglav i jako egocentrična životinja, mora da najavi da je tu, a to ide preko laveža.”

Drugi tip shvatanja odnosa rasa/vaspitanje odnosi se na poricanje ili poništavanje značaja odlika rase u odnosu na vaspitanje, koji je najviše izražen kod vlasnika/ca mešanaca, ali u određenoj meri i kod vlasnika/ka „agresivnih rasa”. Ovakav pristup vaspitanju podrazumeva da je ono esencijalno za ponašanje psa, kod agresivnih rasa, vaspitanjem će se određena neželjena ponašanja težiti sprečiti, dok se mešancima vaspitanjem, po mišljenju ispitanika i ispitanica u potpunosti određuje ponašanje. Percepcija mešanaca kao nepredvidivih pasa, može se ilustrovati kroz razgovor o odabiru ljubimca. Na pitanje koje se ticalo usvajanja pasa mešanca, moj sagovornik (vlasnik psa Lulu rase maltezer) dao je sledeći odgovor:

„Nešto mi je postalo i pomodarski, svi živi usvajaju. Problem je što ne znaš šta ćeš da dobiješ. Da li je malo, veliko, da li ima neku urođenu manu... Rasa je sigurica, barem ako uzmeš iz dobre uzgajivačnice”.

Kompleksan odnos rase i vaspitanja pokušaću da objasnim vrativši se na koncepte pola i rodne performativnosti Džudit Batler. Naime kategorija pola, o kojoj govori Batlerova (2001: 13-17), zasniva se na interpretaciji bioloških karakteristika. Autorka navodi kako je fizičkim karakteristikama dato određeno društveno konstruisano značenje. Upravo u ovom pristupu polu Džudit Batler, možemo uočiti sponu između pojmova rase i pola, jer su i pol i pseća rasa kategorije koje se definišu na osnovu interpretacija bioloških odlika, kojima se na taj način daje određeno kulturno značenje. Iako je interpretacija prisutna kada govorimo i o psećoj rasi i o polu, Džudit Batler ističe važnost samog tela, (samih bioloških karakteristika) i objašnjava međusobni uticaj tela i kategorije pola, ili primenjeno na ovaj rad pseće rase i očekivanog psećeg ponašanja. Obe kategorije su regulativne norme i idealne konstrukcije – što znači da sadrže niz karakteristika i praksi kojima su (nejasno) definisani, ali koje se nikada u potpunosti i ne mogu os-

tvariti. Iako je idealna konstrukcija nedostižna, njoj se u heteronormativnom diskursu teži. Ako se vratimo performativnosti, možemo ukazati na to da se procesom vaspitanja psu nameće performativnost određene rase, kao i niz pravila ponašanja koja pas treba da sledi da bi bio okarakterisan kao dobro vaspitan. Rasa je norma kojoj se ne mora neizbežno težiti, ali je u narativu o vaspitanju prisutna, bilo da moji ispitanici govore o pozitivnim, ili o negativnim karakteristikama svojih ljubimaca. Pojasniću ove tvrdnje kroz primer. Moji ispitanici/e navodili su tokom razgovora o svom psu česte primedbe kako je npr. rasa samojeda tvrdoglava (ovo su najčešće navodili vlasnici samojeda) kao i da je bigl pas koji ima urođenu lošu naviku halapljivosti. Iako su ovo očekivane karakteristike rase, procesom vaspitanja, vlasnik/ca će se truditi da modifikuje ili spreči ove osobine jer se ne uklapaju u dominantnu sliku dobro vaspitanog psa.

Pas kao osoba

Iako je rasa od važnog značaja za proces vaspitanja, vlasnici/e ne opisuju svoje pse isključivo kao predstavnike rase, već govore i o njihovim individualnim karakteristikama, sposobnostima, manama... Vlasnica zlatnog retrivera opisuje svog psa sledećim rečima:

„Moj najbolji prijatelj. Neko sa kime sam ja odrasla. On je apsolutno ravnopravni član porodice. Ja na njega najmanje gledam kao na psa. Stvarno se naježim kada pričam o njemu. Ja sam bukvalno odrasla sa njim. Ja sam bila klinka kada smo njega uzeli, izlazila sam napolje i vodila sam ga sa sobom. Kako smo mi stariji, imam obaveze, fakultet i on isto ima novi životni ritam. To mi je najbolji životni prijatelj koji me je lizao kada sam kao klinka plakala zbog ocena i koji me sada liže da me probudi za fakultet. Neko ko je sa nama prošao sve. Uvek njega opisujem kao porodicu.”

Konstrukcija individualnog identiteta psa posebno je izražena kod vlasnika mešanaca, koji se ne mogu osloniti na bazični identitet kategorije, ako govorimo o rasi. Dominantan stav među vlasnicima/cama mešanaca je da je njihov pas jedinstvena ličnost, koja zavisi isključivo od vaspitanja. Pošto njihovi psi nemaju očekivane fizičke karakteristike i ponašanje, vlasnici i vlasnice mešanaca ali i rasnih pasa opisuju karakter mešanaca kao nepredvidiv. Sledeće izjave mojih ispitanika/ca predstavljaju primere opisanja mešanaca:

„Sa mešancem, ne znaš šta dobijaš.”

„Oni su posebni, unikatni, jedinstveni.”

Vlasnica dva mešanca, prokomentarisala je dominantnu percepciju mešanaca kao pasa sa nepredvidivim karakterom sledećim rečima:

„Tvrdnja da ne znaš šta ćeš dobiti sa mešancem je apsolutna glupost, ti ne znaš ni sa svojim mužem kakvu ćeš decu da dobiješ.”

Poređenje psa sa detetom se često javlja u odgovorima ispitanika/ca kada govore o svojim roditeljima, koji po njihovom mišljenju imaju manje autoritativan odnos prema psu i koji se ponekad ophode prema njemu kao prema detetu. Na pitanje o tome kako se njegova porodica odnosi prema psu, jedan sagovornik odgovorio je:

„Majka je u principu insistirala da se kupi pas i to baš ovaj pas. Jer, htela je da ima novi neki razlog, ušla je u menopauzu. Ja još uvek nemam dete, pa je htela da nađe nešto o čemu će da se brine. Imala je dosta stresa i na poslu, a nema veće sreće kada vas pas dočeka kući i obraduje vam se... Mama nju shvata kao dete, ona priča sa njom, tepa joj. Primetio sam da je strašan izvor sreće, opusti se kada je sa njom.”

Kada sam razgovarala o izvođenju i šetnji psa sa svojim sagovornicima, tvrdili su sledeće:

„[Šetam je] Četiri puta dnevno. Preko vikenda i duže. Ima dve kraće i dve duže šetnje. Šeta je i moja ćerka, samo kada ne radi. Ona je njen gazda, nju bolje sluša.”

„Majka je najviše šeta, jer ima i najviše vremena, hrani je, ali mnogo će češće mene da poslušaju, nego nju, ja je šetam i bez povoca.”

Iz prethodnih odgovora možemo uočiti da kučkari/ke doživljavaju svoje pse kao prijatelje, članove porodice i bliske osobe sa kojima dele određene prakse, osećanja i prostor. Konstrukcija individualnog identiteta psa o kojoj piše Sanders, prisutna je kod vlasnika mešanaca, ali i kod drugih vlasnika, koji u individualni identitet psa uključuju i kategorički identitet vezan za rasu psa (Sanders 2003: 409-411). Dodatno, možemo primetiti da različitost odnosa kućnog ljubimca sa drugim članovima porodice ukazuje na određenu ideju kućkara o vlasništvu nad psom. Vlasnik/ca, za moje ispitanice/ke nije samo osoba koja se brine o psu (šeta ga, hrani i slično), već pre svega osoba koju pas sluša, koja ima autoritet nad psom i koja vaspitava psa. Koristeći metaforu Sanje Miklin, možemo primetiti da je vlasnik/ca neko od koga se očekuje da „pripitomi” psa (Miklin 2012: 35-36).

Agresivno ponašanje

Svi ispitanici/ce, posebno neki/ke od vlasnika/ca rasa koje spadaju u kategoriju opasnih (npr. pitbul, staford, akita inu) isticali su važnost prevencije agresivnog ponašanja. Bez obzira na shvatanje odnosa rase i vaspitanja, moji sagovornici bili su složni u stavu da pseća rasa ne može predstavljati „opravdanje” za agresivno ponašanje, koje je bez izuzetka percipirano kao neprihvativo. Prema radu Sanje Miklin (2012: 11-12), agresivno ponašanje se smatra ugrožavajućim po čoveka, ili po drugog psa. Ugrožavajuće ponašanje ne mora nužno biti ujed psa, već i pseće rezanje, koje se popularno smatra prvim pokazateljem neslaganja dva psa. Pitanje odgovornosti za pseće agresivne ispade, takođe je veoma aktuelno i gotovo svi ispitanici/ce smatraju da je sva odgovornost na vlasniku/ci, koji/a će različitim metodama, ali pre svega vaspitanjem, uticati na ponašanje svog psa. Koliki je značaj ovog dela vaspitanja pokazaću na jednom dramatičnom primeru. Naime, u jednoj od zajednica desio se incident. Gospodin Nedeljko ima četiri psa: Rinu, Suzi, Lolu i Bibi. Jedino je Bibi mešanka, dok su ostale stafordi. Rina, najstarija među njima, navodno je napala zlatnog retrievera sa čijom sam vlasnicom takođe razgovarala. Vlasnici oba

psa sami su pokrenuli temu o incidentima, međutim njihovi odgovori se razlikuju.

„Ja sam imala par nesrećnih slučajeva. Rina je umalo zaklala Hektora. Hektor je završio na operaciji, a ja na Urgentnom. Imala sam rane od očnjaka, pukla mi je tetiva. To je prosto trauma. Ja sam to mnogo teško podnela, on je bio na operaciji. Ja sam imala noćne more koliko je Hektor vrištao na toj livadi. Sva ta krv... [...] Ja sam se i trudila, Nedeljku sam tog dana rekla da veže svoje pse, Suzi i Lola su bili štenci. On je vezao njih a ne Rinu. One su krenule na njega, on se odbranio, ali zatim je Rina skočila na Hektora. [...] Sve to zavisi od vlasnika. Hektor nikada ne bi prvi napao. Oni su kao ljudi jako loši. Taj slučaj je išao na sud. Oni su na sudu izjavili da oni nisu bili prisutni. To mi je bilo najgore od svega. Ni u jednom momentu nisu meni prišli kao ljudi da se izvine zbog toga, ja sam takvu traumu doživela, taj momenat kada ne možeš nekoga da zaštitiš... Oni idu i lažu, pričaju kako nisu bili tu, kako on uopšte nije bio povređen. Oni nisu vaspitali te kućice. Ona umalo šest kućica nije zaklala. Njegov sin se izživljava nad njima. Sve je to do vaspitanja, ne do rase. Hektor se igra sa stafordima. Njima jeste doneklo urođeno, to su psi koji su bili formirani za borbe pasa, ali ništa čime se vaspitanjem ne može sprečiti. Ima staforda koji su nežni, vole da se maze i čuvaju bebe.”

Vlasnik Rine, gospodin Nedeljko, na temu optužbe za napad izjavio je sledeće:

„Par slučajeva su nas prijavljivali. Taj čovek je lagao da je Rina napala retrivera. Njegovog retrivera napala je lualica terijer. Taj mali je bio ljubomoran, zaletao se na retrivera i krenuo je da ga napada. Posle je devojkica pritrčala da ga odbrani, međutim i nju je terijer ujeo. On je napokon otišao i svi psi su pritrčali, kao i Rina. Onda je njen [devojkicin] otac optužio da je Rina kriva. [...] Lola ume da bude agresivna prema svojoj rasi i polu. Ne znam od čega to zavisi...”

Vlasnik staforda i vlasnica zlatnog retrivera, koji su ranije pripadali istoj kućarskoj zajednici, ilustruju ono što Sandres naziva „couple identity”. Formiranje zajedničkog identiteta staforda i njegovog vlasnika u ovom slučaju najvidljivije je kada vlasnica retrivera opisujući agresivno ponašanje staforda, opisuje loše karakteristike vlasnika. Sagovornica ostaje verna distinkciji rase i vaspitanja i u tom smislu ističe da je za nastali incident odgovoran isključivo vlasnik, stapajući pseći i vlasnikov identitet (Sanders 2003: 411-413). Prethodno opisan incident promenio je svakodnevicu i jednog i drugog vlasnika koji više ne izvode pse zajedno i ni jedno ni drugo više ne pripadaju kućarskim zajednicama. Povrh toga, devojkica ističe kako i dalje oseća nelagodnost pri izvođenju psa. Stoga možemo zaključiti da je sukob između dva psa pokazao na koji način se identiteti psa i njegov vlasnika/ce poistovećuju i koje trajne posledice pseće ponašanje može ostaviti na samu vlasnicu/ka.

Zaključak

U radu sam se fokusirala na odnose između pasa i njihovih vlasnika/ca, koji pripadaju širem antropološkom domenu ljudsko-životinjskih odnosa. U kučkarskim zajednicama, gde se moje terensko istraživanje odvijalo, moji ispitanici izdvojili su vaspitavanje pasa kao važan deo njihovog odnosa sa psom. Vaspitanjem psa instrumentalnom metodom, nagrade za prihvatljivo i kazne za neprihvatljivo ponašanje, pas se prilagođava učestvovanju u društvu, ili kako to Sanja Miklin naziva, pas se uči „psećoj kulturi” (Miklin 2012). Međutim, ukoliko se vaspitanjem ne uspe u potpunosti (ili uopšte) „korigovati” ponašanje koje se ne uklapa u narativ o „dobro vaspitanom psu” biće tolerisano, ukoliko se uklapa u stereotip rase. Rasa je stoga ideal kome se ne mora isključivo težiti, ali u odnosu na koju se pas vaspitava, te se može napraviti paralela sa konceptim pola i rodne performativnosti Džudit Batler, jer se vaspitanjem psu nameće performativnost određene rase što je slično načinu na kojem se pojedincu u procesu socijalizacije nameće performativnost roda. Iako rasa psa utiče na vlasničko shvatanje ljubimaca, neophodno je dodati kako moji ispitanici/e ističu i lične karakteristike svojih pasa, daju im imena, prihvataju ih kao članove porodice ili bliske prijatelje, na taj način im dajući status osobe. Pseći i ljudski identitet se u određenim situacijama preklapa, tako da se pas i njegov vlasnik/ca posmatraju kao par. Ovaj fenomen se može ilustrovati pomoću incidenta u jednoj kučkarskoj zajednici koji je podrazumevao agresivni napad jednog psa na drugog psa i njegovu vlasnicu. Vlasnik psa se smatrao u potpunosti odgovornim za ovo ponašanje. Odgovornost za ponašanje psa u tom trenutku bila je vlasnička odgovornost, te je samim tim on snosio i posledice tog ponašanja. Po mišljenju mojih ispitanika, vlasnici mogu da spreče agresivno ponašanje svojih ljubimaca adekvatnim vaspitanjem. Ovaj rad pružio je uvid u različite aspekte procesa vaspitavanja pasa, koji se posmatrao kao kulturni proces.

Literatura

- Antonijević D. 2006. Treći pravac u folkloristici: sociološki pristup Gerija Alana Fajna. *Etnoantropološki problemi*, **1** (2): 125.
- Batler Dž. 2001. *Tela koja nešto znače*. Beograd: Samizdat B92
- Miklin S. 2012. *Cujo in the Family: Owning an Aggressive Dog in the Contemporary United States*. Unpublished BA thesis. Dartmouth college, Hanover, NH, USA
- Mullin M. 2002. Animals and Anthropology: *Society and Animals*, **10** (4): 387.
- Noske B. 1993. The Animal Question in Anthropology: A Commentary. *Society & Animals*, **1** (2): 185.
- Radonjić S. 1985. *Psihologija učenja*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Sanders K. 2003. Actions Speak Louder than Words: Close Relationships between Humans and Nonhuman Animals. *Symbolic Interaction*, **26** (3): 405.

Žakula S. 2010. Naučno kreiranje kulturnih predstava o životinjama. Neobjavljen master rad. Katedra za etnologiju i antropologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Čika Ljubina 18-20, Beograd

Jovana Matejić

What Makes a Well-Trained Dog? An Anthropoloical Analysis of Human-Animal Relations Within the Process of Training Pet Dogs

The paper deals with human-animal relations, specifically, the relationship between dogs and their owners. The research focused on the dog training process within three Belgrade dog-owner communities (kučkari). These communities are small non-formal groups of dog owners, who walk their dogs together. Through participant observation in these communities I found that there is a consensus regarding methods and goals of training, while the behavior of dogs was perceived differently in terms of their breed. I then compared breed with the conception of sex in human society. Both are perceived as idealized constructions: sets of characteristics that are associated with the interpretation of the concept of biological breed or sex. These are not necessarily ideals to strive for, but are enacted through everyday performance (Batler 2001: 13-29). By training their dogs, dog owners impose performativity of breed, and the pursuit of a set of norms which are referred to as “dog culture” (Miklin 2012: 387-393). The research has shown that breed functions as a central axis around which narratives and practices of training dogs revolve. This is especially evident in the discourse on the “uncertain” character of mix breed shelter dogs, as well as in narratives on training dogs against perceived breed characteristics such as aggression or overeating. Dogs were described as well-trained if they were non-aggressive, subordinate to their owner/s and complacent with human-made social norms. Depending on the breed, aberrations of some of these characteristics were tolerated, with the exception of aggression.

